Şcoală şi confesiune. Coerciţii legislative

Daniela Bălu

1. Contextul politic (1940-1944)

Acţiunile politico-diplomatice, interesele de factură economică şi ascensiunea militară a Germaniei hitleriste, aflată în deceniul patru al secolului al XX-lea într-o campanie de hegemonie asupra continentului european, ce părea de nestăvilit, au generat consecinţe nefaste pentru România, dezbinată teritorial prin hotărâri arbitrare luate de puterile politice ale epocii.

Arbitrajul de la Viena, numit „dictatul axei" inclusiv de către ambasadorul SUA la Bucureşti, în scrisoarea adresată Departamentului de Stat în 6 septembrie 1940[1], era soluţia impusă României la 30 august 1940, prin intermediul ministrului de externe al Reich-ului, von Ribbentrop, şi omologul său italian, contele Ciano, ca rezolvare a „diferendului" teritorial româno-maghiar, prin care cele două state îşi disputau apartenenţa şi autoritatea asupra Transilvaniei.

Aranjamentele politice dictate de Hitler, Mussolini şi Stalin, menite să stabilească „o nouă ordine europeană", au afectat profund România, aflată în sfera de interese economice, militare şi geopolitice ale Germaniei naziste, ce urmărea obţinerea „controlului asupra obiectivului strategic reprezentat de Carpaţii Orientali (prin intermediul Ungariei), protejarea regiunii petrolifere de la Ploieşti"[2] şi supremaţia asupra întregii regiuni.

Aceste deziderate ale Führerului erau surprinse de către ministrul nazist al propagandei, Joseph Goebbels, care nota în jurnalul său: „datorită problemei petrolului, el [Hitler-n.n.] vrea linişte în Balcani. De aceea el a făcut presiuni la Viena. Ungaria primeşte foarte mult şi românii acceptă după proteste [arbitrajul- n.n.]. Dar, totuşi, ei acceptă în cele din urmă. Pentru aceasta, însă, noi şi Italia garantăm frontierele lor. Moscovei îi va dispare –desigur– în curând apetitul...România şi Ungaria sunt nemulţumite cu noi. Dar aceasta este, desigur, soarta arbitrilor. Linişte în Balcani. Şi noi obţinem petrolul nostru"[3].

Arbitrajul nu a adus însă liniştea în Balcani, dimpotrivă, a intensificat animozităţile şi raporturile extrem de tensionate dintre România şi Ungaria, generând stări conflictuale, exacerbarea violenţei, măsuri discriminatorii. Decizia luată la Viena „n-a fost, în realitate, altceva decât o nouă formă a neconsolării, dezordinii, o scamatorie periculoasă al cărui demers nu numai că nu a rezolvat nimic din problemele zonei, ci dimpotrivă a generat conflicte noi"[4].

Ignorarea realităţii etnico-demografice existentă în Transilvania a făcut ca o mare parte a populaţiei româneşti, în urma hotărârii arbitrare de la Viena, să treacă sub autoritatea statului maghiar, stat ce a promovat o politică opresivă şi discriminatorie, sub justificarea sarcastică a „reparării parţiale a nedreptăţilor"[5] pe care populaţia maghiară le-a avut de suportat timp de 22 de ani, în timpul stăpânirii româneşti.

În noile condiţii geo-politice populaţia românească, majoritară numeric, devenea minoritară, România pierzând în total 6.821.000 locuitori (33 %) din populaţia sa, din care 2.628.238 au fost încorporaţi de Ungaria. „Din ei 1.321.581 (ceea ce înseamnă 50,39 %) erau români, 976.956 (37,05 %) maghiari şi 329.701 (12,56 %) alte naţionalităţi"[6].

---

[1] Vasile Puşcaş, *Transilvania şi aranjamentele europene (1940-1944)*, Cluj-Napoca, 1995, p. LXXIV.

[2] Ottmar Traşcă, *Relaţiile româno-ungare şi problema Transilvaniei, 1940-1944 (I),* în „Anuarul Institutului de Istorie A.D.Xenopol", Iaşi,XLI, 2004, p. 312.

[3] *Ibidem,* p. 312.

[4] Csatári Dániel, *Forgószélben (Magyar-román viszony 1940-1945,) În vârtej (Relaţia maghiaro-română 1940-1945),*Budapest, 1969, p. 29.

[5] Ottmar Traşcă, *op. cit.*, p. 334.

[6] Aurelia Ştirban, Marcel Ştirban, *Din Istoria Bisericii Române Unite de la 1918 la 1941,* Satu Mare, 2005, p.66; Vezi şi Vasile T. Ciubăncan, *România 1940. Pierderile economice şi de populaţie,* Cluj-Napoca, 2004; Cf. Csatári D., *op.cit,* p.31, în teritoriul cedat Ungariei exita o populaţie de „peste 2.600.000 de locuitori, majoritatea români".

Desconsiderând structura etnică a populației, realitățile demografice din teritoriul cedat Ungariei, Germania nazistă deschidea calea unor grave şi injuste atitudini discriminatorii față de populația românească, contrare chiar prevederilor arbitrajului de la Viena.

Românii din Transilvania s-au confruntat cu o realitate dură, stăpânirea maghiară însemnând nu numai pierderea unui teritoriu vast din Ardeal[7], ci şi suferința destrămării familiilor expulzate sau refugiate, pierderea proprietăților, discriminări politice, economice şi sociale, multiple vexațiuni şi măsuri coercitive menite să ducă la suprimarea identității şi valorilor spirituale româneşti.

Cât de grave au fost consecințele politicii promovate de statul maghiar şi cât de mult au influențat viața cotidiană şi viața spirituală a comunităților româneşti, care a fost atitudinea românilor, dar mai ales a instituțiilor ecleziale aflate în fața pericolului destrămării sau dispariției, ne propunem să analizăm în abordarea noastră, prin intermediul documentelor arhivistice**,** a surselor istorice edite şi a mărturiilor vremii.

2. Legislație şi coerciție

Legislația adoptată de guvernul ungar în perioada 1940-1944 a influențat chiar şi structura confesională a comunităților româneşti, prevederile legislative având repercusiuni fie de natură economică, menite să pauperizeze atât instituțiile cât şi populația românească din diferite categorii sociale, fie de natură extremistă, cu scopul deznaționalizării românilor din teritoriul aflat sub stăpânirea ungară[8].

Legile au fost completate în toți aceşti ani prin diverse ordonanțe ministeriale, dispoziții ale autorităților locale, ordine ale jandarmeriei, multe dintre ele confidențiale sau chiar numai verbale, cu un caracter clar discriminator. Ele încălcau inclusiv prevederile arbitrajului de la Viena, care la punctul 3 stipula: „toți supuşii români stabiliți în această zi pe teritoriul ce urmează a fi cedat de România dobândesc, fără alte formalități, naționalitatea ungară..."[9], iar punctul 5 prevedea: „Guvernul ungar se angajează solemn să asimileze în totul cu ceilalți supuşi unguri pe persoanele de rasă română, care, pe baza arbitrajului, vor dobândi naționalitatea română..."[10].

Injustiția acestora a fost semnalată chiar şi de germani, caracterizându-le drept „samavolnice", contrazicând angajamentele asumate de guvernul maghiar prin arbitrajul de la Viena, având drept scop anihilarea „posibilităților de supraviețuire a elementului românesc şi, implicit, constrângerea acestuia la părăsirea Transilvaniei de nord"[11].

În anii 1940-1944 puterea maghiară a introdus justiția excepțională, numărul actelor normative sau a dispoziții or emise, în primul rând de autoritățile militare, fiind foarte mare. Amintim aici ordinele 625, 766, 1188 ale Comandamentului Superior al Armatei referitoare la funcționarii refugiați şi a celor români, completate în 30 septembrie 1940 cu Ordinul Armatei 1 Regală Maghiară, prin care se îndepărtau din funcții toți funcționarii români care „au pricinuit, prin atitudinea lor, fie unor persoane, fie unei colectivități, daune însemnate sau au avut o activitate care a lezat greu sentimentul maghiarimii sau interesele ungureşti"[12].

La începutul anului 1941 a fost emis ordinul 70 al Preşedinției Consiliului de Miniştri maghiar, promulgat în Monitorul Budapestei nr. 4 din 5 ianuarie, care se ocupa de reglementarea îndreptării şi modificării numelui de familie şi a prenumelui de origine străină introdus în registrele de stat[13]. El este

---

[7] Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond *Preşedinția Consiliului de Miniştri(PCM)*, dosar 1075/1943, f. 150, Mihai Antonescu scria ministrului Afacerilor Străine von Ribbentrop: „Ardealul nu este pentru noi, Domnule Ministru, un pământ, un teritoriu. Ardealul este unitatea în care am trăit şi am suferit două mii de ani. Ardealul nu este un pământ. **Ardealul este sufletul nostru. Nu poate nimeni să ne aibă întregi fără suflet!"** (sublinierea-n.). Vezi şi Corneliu Albu, *Împotriva Dictatului de la Viena,* Bucureşti, f.a.

[8] Cf. Aurel Sergiu Marinescu, *Înainte şi după Dictatul de la Viena,* Bucureşti, 2000, p. 154,165, 190-208. Vezi şi Cornel Grad, *Al doilea Arbitraj de la Viena*, Iaşi, 1998; C. Grad, *Consecințele şi învățămintele Dictatului de la Viena în lumina unor documente inedite,* în „Acta Musei Porolissensis", IX, Zalău, 1985; Voicu Constantin, *Biserica românească din Transilvania în lupta pentru unitatea spirituală şi națională a poporului român,* Sibiu, 1988.

[9] Cf. *23 august 1944 Documente, vol.II*, Bucureşti, 1984, p.98. Vezi şi A.Simion*, Dictatul de la Viena*, p. 200.

[10] *Ibidem*. Vezi şi V. Puşcaş, *op. cit.*, p. XV.

[11] O. Traşcă, *op. cit.,* p. 334, cf. Bundesarchiv – Militärarchiv Freiburg im Breisgau, RW 50.

[12] Mihai Fătu, *Din istoria Transilvaniei. Documente (1931-1945),* Timişoara, 1999, p. 58-59.

[13] Cf. *23 august 1944 Documente, vol.II*, p. 191.

completat în anul 1942 prin Ordinul Ministerului Justiţiei nr. 6541 din 18 februarie, prin care maghiarizarea numelor este extinsă din raţiuni ce ţineau de „apărarea neamului nostru (unguresc– n.n.)”[14].

Aceste două ordine veneau în completarea celui ce data încă din anul 1933 (nr.13234/1933 I.M.E. din 17 octombrie), referitor la popularizarea şi realizarea practică a maghiarizării numelor[15].

Consecinţe nefaste asupra vieţii confesionale şi a învăţământului românesc a avut şi ordonanţa Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice nr. 24024/40 V.Km., din 6 noiembrie 1940, potrivit căreia şcolile primare de stat din comunele cu populaţie exclusiv românească, existente pe teritoriul cedat Ungariei în momentul pronunţării arbitrajului de la Viena, trebuiau să fie transformate în şcoli primare pentru minoritatea română[16].

În realitate acest ordin nu a fost aplicat, fiind înfiinţate doar secţii româneşti, în cadrul şcolilor primare maghiare. Limba de predare chiar şi la clasele româneşti era cea maghiară, învăţământul fiind asigurat de învăţători unguri[17].

Prin aceeaşi ordonanţă părinţii aveau dreptul să solicite înfiinţarea secţiilor româneşti în cadrul şcolilor de stat maghiare, sau chiar şcoli confesionale româneşti, numai în condiţiile în care numărul elevilor era de cel puţin 20[18].

Ordonanţa 700/1941 limita prevederile celei cu nr.24024/1940, impunând ca şcolile sau secţiile româneşti să se înfiinţeze numai dacă există „cererea expresă a 20 de părinţi români”[19].

Adresa Ministerului de Instrucţie Publică din Budapesta, cu nr. 55102/21 mai 1941 comunica, în urma demersurilor făcute de reprezentanţii bisericilor româneşti, condiţiile în care s-ar putea înfiinţa şcolile confesionale româneşti, printre care:

- „să se arate în cerere dacă şcoala confesională dispune de local corespunzător;
- să se arate în prealabil numele învăţătorului sau învăţătorilor care ar urma să fie angajaţi;
- cererile să poarte semnăturile tuturor membrilor consiliilor parohiale respective”[20].

Pentru a reduce cât mai mult posibilităţile ca parohiile româneşti să îndeplinească aceste condiţii, statul maghiar a luat o serie de măsuri, dintre care amintim:

- prin ordinul nr. 122.588/1941, acelaşi Minister al Instrucţiunii, a dispus tuturor revizoratelor şcolare din Transilvania de Nord să refuze „primirea cererilor privind denunţarea închirierii către stat a localurilor de şcoală aparţinând bisericilor româneşti”[21]. Astfel, aceste biserici nu puteau avea sedii pentru şcolile lor.
- Statul maghiar nu a înapoiat bisericii româneşti clădirile şcolilor pe care i le luase după arbitrajul de la Viena, dar, cinic, a pretins bisericii să dovedească că are în proprietate localuri corespunzătoare pentru şcoli.
- La sfârşitul anului şcolar 1940/1941 Ministerul Instrucţiunii a respins susţinerea examenului de diplomă al absolvenţilor români din şcolile normale confesionale de la Oradea şi Gherla, urmărind implicit să reducă numărul învăţătorilor care ar fi putut preda în şcolile româneşti (număr substanţial redus şi ca urmare a expulzării sau refugierii intelectualilor români), iar aceste şcoli să nu îndeplinească criteriul de a avea învăţători calificaţi .

---

[14] Mihai Fătu, Mircea Muşat, coord., *Teroarea horthysto-fascistă din nord-vestul României. Septembrie 1940 – octombrie 1944*, Bucureşti, 1985, p. 209.
[15] *Ibidem.*
[16] O. Traşcă, *op.cit,* p. 337.
[17] ANIC, fond *PCM,* dosar 48/1942, f.342, cf. Memoriului „Situaţia Transilvaniei”, trimis Legaţiei Italiei şi Germaniei de către Mihai Antonescu.
[18] O.Traşcă*, op. cit.,* p. 337. Vezi şi Arhivele Naţionale ale României (ANR), Direcţia Judeţeană Maramureş (DJMM), Fond *Episcopia greco-catolică de Maramureş*, dosar nr.4/1941-1944, f. 12-13.
[19] ANIC, *loc. cit.;* vezi şi ANR, DJMM, *loc. cit., Raportul întocmit de către Episcopia greco-catolică a Maramureşului către Nunţiul Apostolic Xavier Ritter*, se arată dispoziţiile adresei cu nr.55102, prezentate în limba română.
[20] *Loc. cit.,* p. 344, ordinele sunt prezentate în limba română, în cadrul Memoriului „Situaţia Transilvaniei”, trimis Legaţiei Italiei şi Germaniei de către Mihai Antonescu.
[21] *Loc. cit.*

- „S-a interzis românilor orice întrunire fie chiar şi bisericească”, neputându-se îndeplini astfel criteriul de a se prezenta pe cereri semnăturile tuturor membrilor consiliilor parohiale[22].

Aceste impuneri aveau menirea de a împiedica eforturile depuse de români pentru înfiinţarea şcolilor, demonstrând că legislaţia maghiară era doar formală, „normele de echitate faţă de minorităţi, cu care se mândrea guvernul maghiar fiind doar pe hârtie, iar afirmaţia guvernului ungar portivit căreia Transilvania eliberată de sub dominaţia română este pământul libertăţii religioase”[23], era doar „faţada utilizată în faţa lumii”[24].

Realitatea era mult diferită, autorităţile maghiare aprobând înfiinţarea unui număr foarte mic de secţii române în cadrul şcolilor maghiare de stat, iar cererile pentru deschiderea şcolilor confesionale au fost în totalitate respinse[25], chiar dacă prin ordinul Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice nr.55102/1941 V.ü.o., ministerul ungar „a aderat în principiu la ideea şcolilor confesionale şi pentru teritoriile reanexate prin verdictul de la Viena, implicit şi-a dat deci principial adeziunea de a aproba - în cadrele stabilite pentru alte confesiuni - ajutorul de stat şi pentru şcolile noastre confesionale ”[26].

Preoţii, considerând că ordonanţele date de guvernul maghiar vor fi aplicate în realitate, chiar şi pentru români, au fost cei care au acţionat pentru înfiinţarea sau reluarea activităţii şcolilor confesioanale, dar atitudinea lor a avut drept consecinţă imediată demararea măsurilor coercitive luate de autorităţile ungare. Clericii erau acuzaţi de „agitaţie contra statului”[27], fiind urmăriţi, arestaţi şi acuzaţi că au falsificat semnăturile părinţilor care cereau înfiinţarea şcolilor confesionale româneşti.

Semnatarii cererilor „au avut de suportat din partea notarilor comunali şi a jandarmilor cele mai neaşteptate persecuţii. Astfel, unii au fost daţi afară din posturile modeste pe care le deţineau, alţii au fost ameninţaţi cu pierderea pensiilor, iar cei mai mulţi au fost insultaţi şi bătuţi chiar”[28].

În ciuda tuturor persecuţiilor sau intimidărilor, preoţii şi-au continuat misiunea deosebită a reînfiinţării şcolilor confesionale româneşti, rezolvarea problemei fiind „pusă în mare parte în grija de fiecare zi a preoţimei”[29]. Comunităţile româneşti îşi doreau şi ele redeschiderea acestor şcoli, privite ca singurele instituţii în care copiii mai puteau învăţa în limba maternă. În adunarea credincioşilor din parohia Potău, judeţul Satu Mare, desfăşurată la data de 12 ianuarie 1941, în prezenţa parohului Ioan Ilieş, a prim-curatorului Gheorghe Hiripan, „şi mulţi credincioşi”[30], s-a discutat dorinţa „pregătirii terenului pentru redeschiderea şcolii confesionale”, prezentându-se solicitarea episcopului de Maramureş de a se întocmi situaţia „vechilor şcoli confesionale”. Preotul s-a consultat cu credincioşii, rugându-i „să declare dacă ar dori să aibă iar şcoală confesională” şi dacă ar „contribui la susţinerea ei”[31].

Atitudinea credincioşilor a fost clar în favoarea înfiinţării şcolii confesionale, „cu toţii cu mare bucurie primesc această veste îmbucurătoare, că iar vor putea să înveţe copiii în limba lor şi unanim aduc hotărârea că vor face tot posibilul pentru redeschiderea şcolii. Vor contribui ca şi în trecut cu tot ce va trebui la susţinerea ei. Local este asemenea şi locuinţă pentru învăţător”[32].

Preotul din Potău evidenţia acestă dorinţă a credincioşilor din parohia sa, în scrisoarea trimisă oficiului protopopesc Seini, la 20 ianuarie 1941: „în caz că s-ar putea deschide şcoala confesională

---

[22] *Loc. cit.,* p. 345.
[23] *Loc. cit.,* p. 329.
[24] *Loc.cit.*
[25] O. Traşcă, *op. cit.*, p.337; Vezi şi ANIC *loc .cit.,* f.37, „până la începerea anului şcolar 1941/1942 Ministerul de Instrucţie Publică n-a satisfăcut nici una [din cereri-n.n.]”.
[26] Arhivele Naţionale ale României (ANR), Direcţia Judeţeană Satu Mare (DJSM), Fond *Prefectura judeţului Satu Mare,* dosar nr. 347/1941, f.4, scrisoarea cu nr. 3000/ 26 iunie1941, adresată de Episcopul Alexandru Rusu oficiilor protopopeşti arondate.
[27] ANIC, *loc. cit.*, p.329. Vezi şi C. Grad, *Aspecte ale ocupaţiei fasciste în Sălaj 1940-1941, în* „Acta Musei Porolisenssis”, IV, Zalău, 1980.
[28] *Loc..cit,* p.345, cf. Memoriului „Situaţia Transilvaniei”.
[29] ANR, DJSM, *loc.cit,.* f. 5, cf. adresei cu nr. 465/1941 a Oficiului protopopesc greco-catolic român Seini.
[30] *Loc. cit.* f. 2.
[31] *Loc. cit.*
[32] *Loc. cit.*

credincioşii se angajează la suportarea tuturor cheltuielilor, după posibilitate şi împrejurări. Poporul român doreşte deschiderea cât de îngrabă a şcolilor confesionale[33]".

Se impune se remarcăm faptul că autorităţile ungare au mizat pe incapacitatea de susţinere financiară a acestor şcoli de către comunităţile româneşti, ceea ce implicit ar fi redus semnificativ numărul lor.

Din aceeaşi scrisoare a preotului Ion Ilieş, datată 20 ianuarie 1941, aflăm că în Potău şcoala de stat a fost deschisă la 1 noiembrie 1940, dar învăţătorul român a stat abia două săptămâni, refugiindu-se apoi în România, pentru că „l-a învinuit cineva că învăţa româneşte, din aceasta a avut apoi neplăceri şi a trecut dincolo"[34]. În ianuarie 1941, data redactării scrisorii, învăţători erau „Fischer Maria, Szücs Lajos, Bak Sarolta şi Erdei Gabor**,** director, toţi unguri".

La şedinţa senatului şcolar din Potău, în prezenţa parohului Ioan Ilieş şi a membrilor şcolari, s-a hotărât în unanimitate „înfiinţarea şcoalei confesionale şi începerea ei cu anul şcolar 1941/1942"[35].

Protopopul oficiului protopopesc greco-catolic Seini, Ioan Medan, convoca preoţii prin scrisoarea din 16 iunie 1941, exprimându-şi chiar din primele rânduri regretul că preoţii de peste Someş, constrânşi de noul climat politic ce le interzicea adunările, „au fost absenţi de la Sinodul de primăvară...din împrejurarea regretabilă-independentă de voinţa noastră"[36]. Aduce apoi la cunoştinţa parohilor că a primit „dispoziţiuni importante de la Prea Veneratul Oridinariat, cari privesc interese vitale ale bisericii şi mai ales ale învăţământului primar de stat şi în legătură a celui confesional"[37]. Drept urmare îi convoacă pe toţi la oficiul parohial din Seini, pentru data de 20 iunie, ora 10, fiecare dintre ei având îndatorirea de a prezenta modul în care se implică în problemele comunităţii pe care o slujesc, şi ce atitudine au luat în scopul rezolvării acestora. Totodată preoţilor li se cerea să prezinte „informaţii detaliate cu privire la cum şi în ce condiţii s-a desfăşurat recensământul din februarie între credincioşii noştri. Fost-au ori nu abateri de la dispoziţiunile legii? S-au întâmplat ori nu abuzuri în careva parohie şi ce măsuri de apărare aţi luat? Care e situaţia învăţământului primar actual şi cum s-a respectat funcţionarea şcolilor române? Ce măsuri aţi luat ca ele să fie înfiinţate, respectiv menţinute?"[38].

Se remarcă rolul esenţial al clerului în cadrul comunităţilor rurale, dată fiind absenţa oficialităţilor administrative româneşti, situaţie în care doar preoţii reprezentau singura categorie socială ce mai putea încerca să apere drepturile românilor, să militeze pentru ele şi să urmărească dacă sunt sau nu încălcate. De atitudinea pe care o manifestau putea să depindă viaţa credincioşilor români, atât cea cotidiană cât şi ce spirituală, preoţii fiind portavocea sutelor sau miilor de credincioşi din parohii, într-un regim politic ostil, în care libertăţile individuale era îngrădite iar politica de discriminare urmărea anihilarea valorilor identitare româneşti.

Episcopul Maramureşului, Alexandru Rusu**,** prin adresa cu nr.3000/26 iunie 1941, aducea la cunoştinţa preoţilor din eparhia sa că Ministerul Maghiar al Cultelor „a indicat, prin ordinul 55102/1941, modul în care să fie completate cererile referitoare la comunităţile bisericeşti, care se simt în stare a reînfiinţa şcolile bisericeşti de înainte de 1918"[39].

În vederea deschiderii cât mai rapide a procedurilor oficiale menite să determine obţinerea dreptului de funcţionare a şcolilor confesionale, episcopul Rusu, la 26 iunie 1941**,** a dispus tuturor parohiilor aflate în jurisdicţie să organizeze de urgenţă şedinţe de curatorat „constituit în acest scop în senat şcolar"[40], şi să hotărască înfiinţarea şcolilor confesionale, odată cu începerea anului şcolar 1941-1942.

Fiecare parohie trebuia să întocmească o cerere, după formularul ministerului ungar, urmând ca toate cererile să fie centralizate la Episcopie şi trimise „colectiv de aici"[41] către minister.

---

[33] *Loc. cit.,* dosar nr. 347/1941**,** f. 1.
[34] *Loc. cit.*
[35] *Loc. cit.,* f. 6, şedinţa a avut loc în data de 13 iulie 1941.
[36] Loc.cit, p.3.
[37] *Loc. cit.*
[38] *Loc. cit.*
[39] ANR, DJSM**,** *loc. cit.,* f. 4.
[40] *Loc. cit.*
[41] *Loc. cit.*

Bugetul solicitat pentru funcționarea fiecărei şcoli trebuia întocmit în două exemplare, în limba maghiară, şi să cuprindă: „cheltuielile împreunate cu susținerea şcolii/repararea edificiului, înzestrarea şcolii cu mobilier, material didactic, încălzit, iluminat/ şi cu îndatoririle cunoscute/cel puțin 10% din salar şi cotizația la fondul de pensie”[42].

Cererile trebuiau să mai conțină informații despre: proprietarul conform cărților funciare, numărul de elevi, numărul sălilor de curs, şi, într-o rubrică aparte numită „Kimutatás – Arătare”, să se prezinte actele care dovedesc că învățătorul are „cetățenia ungară şi purtare morală dovedită de autoritatea civilă competentă”[43]. Este lesne de înțeles că acestă solicitare impusă avea scopul de a-i determina pe învățătorii români rămaşi în Ardeal, să nu protesteze şi să nu aibă atitudini contrare politicii maghiare, o politică care a transformat şcoala într-unul din cele mai intense mijloace de maghiarizarea a populației româneşti.

Ca răspuns la inițiativa episcopului Alexandru Rusu, au început să se întrunească curatoratele bisericilor din eparhie pentru a hotărî înființarea şcolilor confesionale. Chiar în ziua de 26 iunie 1941 curatoratul bisericii greco-catolice române din Boineşti discută problema redeschiderii şcolii confesionale, preotul Berinde Vasile cerând „cu insistență ca adunarea să fie conştientă de însemnătatea momentului în care se află, făcându-se vrednici de părinții şi strămoşii lor de altă dată şi să aducă hotărârea justă în cauză”[44]. Cei prezenți au apreciat „cu toată convingerea necesitatea redeschiderii şcolii primare confesionale în parohie”[45].

Oficiul protopopesc greco-catolic român din Seini transmitea, de asemenea, parohiilor subordonate, adresa cu nr. 465/9 iulie 1941, în care comunica instrucțiuni privind modul de completare a cererilor, recomandând preoților să fie „înzestrați cu actele care pot sluji cauza”, urmând ca toți preoții din protopopiat să se întâlnească în data de 12 iulie, pentru centralizarea actelor”[46].

Preoții români erau conştienți că cererile pe care le vor depune ministerului ungar, pentru înființarea şcolilor de stat cu predare în limba română sau a celor confesionale, se aflau în pericolul de a fi respinse. Drept urmare protopopiatele şi episcopia insistau mereu asupra întocmirii corecte a acestor cereri, a prezentării tuturor actelor solicitate de autoritățile maghiare, astfel încât să fie reduse motivele pentru care autoritățile maghiare ar putea respinge solicitările româneşti. Mai mult chiar, ministerul şcolar ungar trebuia să dea un aviz înaintea depunerii cererilor, iar acesta era eliberat intenționat mai târziu, tocmai pentru a se bloca depunerea cererilor în termenul legal, adică 15 august 1941. „Avizul poate fi evident şi negativ, sau să parvină la unități prea târziu pentru a se mai putea face, după primirea lui, cererile referitoare la deschiderea şcolilor româneşti de stat”[47].

Multitudinii opreliştilor şi problemelor privitoare la înființarea şcolilor confesionale li s-a adăugat şi injustețea interzicerii sau distrugerii manualelor de religie în limba română. În comunele unde existau numai învățători unguri, manualele erau confiscate de către aceştia. A fost şi cazul comunei Benesat din județul Satu Mare, unde „învățătorii unguri le-au confiscat pe motivul că erau tipărite la Blaj şi au invitat preotul român să renunțe a mai preda religia în româneşte”[48]. Cazuri similare au fost şi la Valea lui Mihai sau Cheud, județul Sălaj.

Au existat inclusiv „zone de impenetrație” în care „nu a fost admisă nici o literă românească”[49]. Din aceste zone făceau parte în primul rând oraşele şi plasele de pe fosta frontieră româno-maghiară. În oraşele Satu Mare, Baia Mare, Zalău şi Salonta nu a existat nici un învățător român[50]. La Carei, județul Satu Mare, în luna februarie 1943, „din ordinul învățătoarei au fost arse cărțile româneşti”[51].

---

[42] *Loc. cit.*.
[43] *Ibidem,* p. 5.
[44] ANR, DJSM, Fond *Acte ecleziale,* dosar 292/1941, f. 67.
[45] *Loc. cit.*
[46] *Loc. cit.*
[47] *Loc. cit.*, p. 7, adresa Oficiului protopopesc greco-catolic român Medieşul Aurit, 10 august 1941.
[48] ANIC, fond *PCM,* dosar 48/1942, f. 380.
[49] *Loc. cit.,* p. 348
[50] *Loc. cit.*
[51] M. Fătu, *Din istoria Transilvaniei. Documente (1931-1945)*, Timişoara, 1999, p. 293, „Consulatul General regal al României din Cluj informează pe delegatul Marelui Stat Major despre arderea cărților româneşti”.

Elevii care nu cunoşteau limba maghiară fie au renunţat la şcoală, fie au fost nevoiţi să se refugieze. În declaraţiile date de aceştia comisiilor pentru ajutorarea refugiaţilor, constituite la nivelul prefecturilor judeţelor din regiunea de graniţă româno-ungară, se precizează modul în care au fost trataţi de autorităţile locale ungare. Tarţa Ghe. Aurel din Lipău, judeţul Satu Mare, declara: „comandantul de la premilitari i-a ameninţat pe cei ce nu ştiu ungureşte cu împuşcarea”[52].

Cordoş Ioan din Medieş arăta că „locuitorii care au cerut şcoală au fost bătuţi”[53], iar Sucigan Gheorghe din Cehal declara că „neştiind ungureşte nu a putut continua studiile”[54]. Silaghi Dumitru din Tătăreşti precizează că erau „maltrataţi la premilitărie pentru că au vrut ca în şcoală să se înveţe şi româneşte”[55]. Moraru Alexandru din Moftinu Mic, după trecerea prin punctul de frontieră Ciumeghi, descrie situaţia din comuna sa, unde „majoritatea o formează românii şi totuşi şcoala se predă în limba maghiară, iar dacă copiii nu ştiu ungureşte sunt pălmuiţi de învăţătorii unguri”[56].

În informările periodice trimise de preoţi după eliberare, în anul 1945, se arăta efortul depus de aceştia pentru redeschiderea şcolilor româneşti şi reintroducerea învăţământului în limba română, „în prezent, fiind în ţara noastră românească, copiii ce şi-au uitat limba învaţă în limba lor maternă, care foştii stăpânitori prin orice miloace au încercat să o suprime”[57].

Preotul de la Chilia, judeţul Satu Mare, îşi exprima bucuria eliberării: „cu ajutorul lui Dumnezeu armistiţiul român-rus a adus cu sine ca şi noi să ne ţinem de România, şi astfel şi şcoala noastră să fie românească, cum - cu durere - în cei patru ani nu a putut să fie!”[58].

În parohia Boghiş „elevii şcolari sub stăpânirea maghiară au fost trataţi foarte rău”[59], scrie preotul paroh la 12 noiembrie 1945.

În totalitatea sa învăţământul în limba română a avut foarte mult de suferit, chiar şi în cadrul puţinelor secţii româneşti fiind numiţi învăţători maghiari, iar cei români erau foarte des mutaţi de la o şcoală la alta, sau constrânşi să se refugieze.

Din totalul celor 4700 de învăţători români care profesau în Transilvania până la data arbitrajului, în anul 1942 erau refugiaţi un număr de 3900[60].

În judeţele Satu Mare, Sălaj, Maramureş şi Bihor, în anul şcolar 1940/1941 au funcţionat „251 de şcoli primare româneşti”[61], dar în cea mai mare parte cu învăţători maghiari.

Învăţământul secundar românesc se confrunta cu aceeaşi situaţie dificilă, din totalul de 800 de profesori existenţi în 1940, după arbitraj au mai rămas doar 160.

Învăţământul superior era într-o criză identică, Academia teologică de la Oradea şi-a încetat activitatea, iar cea de la Cluj şi-a redus-o substanţial ca urmare a refugierii cadrelor didactice.

Foarte mulţi elevi şi studenţi s-au refugiat în România pentru a-şi putea continua studiile în limba română. Pentru cei rămaşi acasă taxele impuse de statul maghiar erau atât de mari încât puţini părinţi îşi permiteau să le plătească.

În perioada 20 septembrie 1940 – 1 decembrie 1943**,** în fişierul central al Comisariatului al Refugiaţilor din Transilvania de Nord au fost înregistraţi 218.927 refugiaţi, din care:

- Studenţi şi elevi: 24.083
- Profesori şi învăţători: 5.429
- Preoţi: 1.254.[62]

---

[52] ANIC, Fond *Delegatul Marelui Stat Major pe lângă Comisia Germană de ofiţeri 1941-1944*, dosar 12/1942, f. 43.
[53] *Loc. cit.*, f. 42.
[54] *Loc. cit.*, f. 43.
[55] *Loc. cit.*, f. 48.
[56] *Loc. cit.,* dosar 16/1943, vol. II, f. 195.
[57] Muzeul Judeţean Satu Mare, (MJSM), Fond *Protocoale de acte şi corespondenţe ale parohiilor din judeţ* (1910-1945)**,** f.40, scrisoarea preotului din Culciu Mic.
[58] *Loc. cit.,* f. 54., scrisoare datată 20 aprilie 1945.
[59] *Loc. cit.,* f. 32.
[60] ANIC, fond *Ministerul Afacerilor de Interne*, *Comisariatul General al Refugiaţilor şi Evacuaţilor din Nordul Transilvaniei,* f. 42.
[61] C. Grad, *Aspecte ale ocupaţiei...,* p. 650.

Şcoala în limba română, în Ardealul cedat, se transformase într-o „cumplită parodie”[63], iar învăţământul era unul din cele mai importante mijloace de maghiarizare. Rolul preoţilor în păstrarea şcolii şi limbii române devenise covârşitor, tot lor revenindu-le misiunea de a se „îngriji ca părinţii să nu întârzie a-şi împlini datoria de a cere, în tot locul unde e cazul, învăţământ românesc şi şcoală de stat”[64]. Cererile părinţilor erau impuse prin legislaţia maghiară, dar, în unele cazuri, autorităţile locale maghiare au considerat că semnăturile părinţilor au fost falsificate, motivându-se astfel respingerea lor[65].

În complexitatea sa, învăţământul românesc din Transilvania de Nord „a fost lovit de moarte, de noua stăpânire ungurească. Această stăpânire ţinteşte, prin loviturile date şcolii, să ucidă nu numai prezentul dar şi viitorul limbii şi culturii române”[66].

Educaţia în şcolile maghiare avea puternice accente şoviniste, inculcând persuasiv ideea „revizionismului hotarelor”[67]. În cel mai prestigios liceu sătmărean, fostul liceu regal, care începând cu anul 1919 s-a numit Liceul „Mihai Eminescu”, iar din septembrie 1940 „Liceu crăiesc romano-catolic”, s-a introdus o rugăciune - imn care se rostea la începutul şi sfârşitul orelor şcolare: „Cred într-un Dumnezeu, cred într-o patrie, cred într-o dreptate dumnezeiască, cred în reînvierea Ungariei”[68]. Profesorii români de la acest liceu au fost expulzaţi de către autorităţile maghiare[69], din tabelul profesorilor care au funcţionat la Liceul „Mihai Eminescu” între anii 1919-1944, reeşind că un singur profesor român exista în liceu, dr. Bălan Gavril, între 1943-1945, care preda religia şi limba latină[70].

Considerăm oportun a preciza că la acest liceu s-a înfiinţat în anul 1859 prima catedră de limba română din judeţul Satu Mare, după eforturile susţinute ale unei personalităţi de excepţie, protopopul greco-catolic de Satu Mare Petru Bran (1821-1877), care a reuşit ca, începând cu anul 1862, să transforme liceul într-unul mixt, adică cu predare în limbile maghiară şi română. Tot Petru Bran a fost cel care a tipărit, la Satu Mare, prima carte în limba română: „Mărgăritare sau sentinţe poetice, filosofico-morale-estetice”[71].

După moartea lui Petru Bran cel care i-a continuat opera şi a militat cu demnitate şi perseverenţă pentru emanciparea naţională a românilor a fost o altă impunătoare personalitate a istoriei neamului românesc, preotul greco-catolic dr. Vasile Lucaciu (1852-1922). La data de 31 octombrie 1878 a fost numit profesor de religie şi limba română la acelaşi liceu, vorbindu-le ore întregi elevilor despre „ideile şi transformările sociale din Apus: dreptate, fraternitate şi libertate”[72].

Din nefericire pentru români, aceste drepturi fireşti le-au fost deseori încălcate, iar în anii 1940-1944 elevii români „erau jigniţi şi batjocoriţi în fel şi chip, cuvintele de valah puturos, valah opincar erau adresate zilnic. Mai regretabile erau agresările făcute românilor fără să fie vinovaţi. Vina o consituia faptul că erau născuţi români”[73].

Acest tratament discriminator îi îndreptăţea pe clericii vremii să considere că „din toate bunurile noastre morale şi materiale, poate şcoala a fost aceea care a suferit şi suferă, alături de biserică, mai mult, din partea noilor stăpâni”[74].

Misiunea preoţilor şi atitudinea manifestată în perioada arbitrajului de la Viena era evidenţiată şi în scrisoarea trimisă de Inspectoratul Şcolar al Judeţului Bihor în anul 1945, către Episcopia română-unită de Oradea, inspectoratul aducând „calde mulţumiri preoţilor greco-catolici români din Eparhia

---

[62] ANIC, fond *Ministerul Afacerilor de Interne*, *Comisariatul General al Refugiaţilor şi Evacuaţilor din Nordul Transilvaniei,* dosar nr. 5/1942-1943, f. 42. Vezi şi Vasile Ciubăncan, *Populaţia judeţului Sălaj.1940-1944,* în “*AMP”*, XVII, 1993, Zalău.
[63] ANIC, fond *PCM,* dosar 48/1942, f. 355.
[64] ANR, DJSM, *loc. cit.,* p. 7.
[65] O. Traşcă, *op .cit.*, p. 337.
[66] ANIC, fond *PCM,* dosar 48/1942, f. 355.
[67] Aurel Socolan, Lucia Munteanu, *Liceul „Mihai Eminescu” Satu Mare. Monografie 1634-1994,* Satu Mare, 1994, p. 59.
[68] *Ibidem.*
[69] *Ibidem*, p. 48.
[70] *Ibidem*, p. 112.
[71] Claudiu Porumbăceanu, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar,* Satu Mare, 2000, p. 43-44.
[72] A. Socolan, L. Munteanu, *op. cit.,* p. 30.
[73] *Ibidem,* p. 48
[74] ANR, DJSM, *loc. cit.*, p. 8.

Orăzii, care în decursul celor 4 ani de grea robie ungurească au rămas singurele izvoare de cultură românească...Mulţi au suferit prigoane amare dar au luptat ca nişte adevăraţi apostoli şi eroi ai crezului nostru naţional, ducând steagul năzuinţelor de mai bine, la bun sfârşit”[75].

Analiza sutelor de documente istorice consultate, din numeroase fonduri arhivistice, ne îndreptăţesc a constata că politica şcolară a anilor 1940-1944 s-a înscris în ansamblul măsurilor discriminatorii promovate de guvernul maghiar, învăţământul în limba română fiind supus unor constrângeri şi îngrădiri abuzive şi permanente. Autorităţile maghiare au manifestat o reticenţă atât de mare faţă de cererile românilor de a înfiinţa şcoli confesionale încât toate au fost respinse[76], ba chiar mai mult, semnatarii lor au avut de suportat consecinţe nefaste, „unii au fost daţi afară din posturile pe care le deţineau, alţii au fost ameninţaţi cu pierderea pensiilor, iar cei mai mulţi au fost insultaţi şi bătuţi”[77].

În şcoli a fost interzisă predarea religiei în limba română, iar în întreg teritoriul Transilvaniei de Nord exista un singur liceu unde se preda în limba română, la Năsăud, liceu care printr-un ordin al Ministerului de Instrucţie maghiar a primit denumirea ungurească de „Magyar Kiralyi allami roman tanitasi neylvü Fögimnazium”[78], (Gimnaziul Regal Maghiar de stat cu învăţământ românesc), chiar dacă în anul şcolar 1940-1941 au fost doar 8 elevi maghiari. Liceul din Năsăud era considerat în acei ani drept „un adevărat templu”[79] în care trebuiau respectate toate tradiţiile româneşti, „continuitatea noastră pe aceste pământuri, cu tot ce avem mai scump – limbă, lege şi obiceiuri”[80].

Prin intermediul învăţământului a fost aplicată una din metodele cele mai asidue de maghiarizare, nu numai prin faptul că în şcoli se învăţa în limba maghiară, dar şi prin faptul că elevii români, în unele cazuri, erau înmatriculaţi ca şi unguri. De exemplu elevii de la şcoala din Andrid, judeţul Satu Mare, „au fost trecuţi în scriptele şcolare ca fiind de origine etnică maghiară”[81]. Nu puţine au fost situaţiile în care, la înscrierea copiilor la şcoală, acestora li se trecea în registrul de evidenţă o altă religie decât cea reală, fie romano-catolică, fie reformată. Numele copiilor români erau maghiarizate, li se interzicea dreptul de a vorbi în limba maternă, cărţile româneşti au fost distruse, chiar şi în puţinele clase româneşti învăţătorii erau maghiari[82].

Acest tablou susţinut de informaţiile documentare redă impedimentele cu care s-a confruntat şcola românească în anii arbitrajului de la Viena, alături de imixtiunile autorităţilor maghiare în viaţa confesională a comunităţilor româneşti, menite să ducă la schimbarea atitudinii identitare, cu scopul declarat al modificării raportului etnic în favoarea celui maghiar. Psihologia socială susţine conceptul modificării atitudinilor prin „educaţie şi persuasiune”[83], cu atât mai mult cu cât aceste atitudini se manifestă într-un context social, cultural şi istoric integrator”[84]. Regimul politic maghiar al anilor 1940-1944 a promovat persuasiunea extremistă cu rol de asimilare etnică şi anihilare a atitudinilor identitare româneşti, afectând negativ alteritatea specifică convieţuirii într-un teritoriu plurietnic.

Dramele trecutului pot constitui învăţămintele istoriei, tocmai pentru a fi împiedicată recrudescenţa deznaţionalizării, prin generozitatea acceptării şi (re)cunoaşterii pluralităţii şi varietăţii culturilor[85], prin prevenirea transformării procesului de aculturaţie într-unul de asimilare.

---

[75] ANR, DJBH, fond *Episcopia greco-catolică de Oradea***,** dosar 272/1944-1948, f. 75.
[76] O. Traşcă, *op.cit,* p. 337.
[77] ANIC, Fond *PCM,* dosar 48/1942, p. 345.
[78] *Ibidem*, p. 353.
[79] „Săptămâna”, an XIV, nr. 400, 29 iunie 1941.
[80] *Ibidem.*
[81] ANIC*, loc. cit.,* p. 380.
[82] *Loc.cit.*
[83] Petru Iluţ, *Valori , atitudini şi comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie,* Iaşi, 2004, p.61.
[84] Alin Gavreliuc, *De la relaţii interpersonale la comunicarea socială. Psihologia socială şi stadiile progresive ale articulării sinelui,* Iaşi, 2006, p.75.
[85] Daniela Bălu, *Multiculturalitate şi identitate etnică,* Satu Mare, 2008, p.23.

School and religion. Legislative coercion

Abstract

The political – diplomatic actions, the economic interests and the military rising of Hitler's Germany, located in fourth decade of the XXth century in a campaign of hegemony on the European continent, which seemed to uncurbed, had adverse consequences for Romania, territorially divided by arbitrary decisions taken by the political powers of the age.

After the arbitration from Vienna, in 30 August 1940, the Romanians in Transylvania were confronted with a dramatic reality, under the new Hungarian dominance losing an extensive territory of Transylvania, the years 1940 - 1944 meaning suffering of dissipation Romanian families, refugees or expelled, the properties loss, political, economic and social discrimination, many coercive measures aimed to suppressing the Romanian identity and spiritual values.

Analysis of hundreds of historical documents found in numerous funds archive, justify our observation that the school policy of the years 1940 - 1944 was registered in all discriminatory measures promoted by the Hungarian government, education in Romanian language being exposed to permanent and abusive constraints and restrictions. Through education was applied one of the hardest method of Hungarization, not just the fact that schools are teaching in Hungarian, but also by the fact that Romanian pupils, in some cases, were registered as Hungarians. Names of Romanians children were assimilated in Hungarian names, they forbade the right to speak in their mother tongue, Romanian books was destroyed, even in the few Romanians classes, teachers were Hungarians. At the registration children in school, they are passed in the register of records another religion than the real, or Roman – Catholic, or Reformed.

The priests of the Romanian communities have made numerous efforts to establish religious schools, but, although the Hungarian law was apparently agree with their foundation, in reality all the applications were rejected by the Hungarian authorities.